

PAPER DETAILS

TITLE: CARI AÇIK VE BÜTÇE AÇIGINI ETKİLEYEN FAKTÖRLERİN NEDENSELLİK
İLİSKİLERİNİN DİYAGRAM YOLUYLA GÖSTERİMİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

AUTHORS: Uzman seyma Çalıskan ÇAVDAR, Seyma ÇALISKAN Çavdar, Filiz KARAMAN

PAGES: 405-416

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/194355>

CARİ AÇIK VE BÜTÇE AÇIĞINI ETKİLEYEN FAKTÖRLERİN NEDENSELLİK İLİŞKİLERİNİN DİYAGRAM YOLUYLA GÖSTERİMİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

DIAGRAM DISPLAY OF THE CAUSALITY RELATION OF THE FACTORS AFFECTING CURRENT DEFICIT AND BUDGET DEFICIT: THE CASE OF TURKEY

Uzman Dr.Şeyma Çalışkan ÇAVDAR¹
Yrd.Doç.Dr.Filiz KARAMAN²

ÖZET

Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde uzun süreli cari işlem açıkları ve bütçe açıkları ekonomide kronik ve yapısal sorunlara neden olabilmektedir. Türkiye’de cari işlem açıkları iki farklı görüşte değerlendirilmektedir. İlk görüşe göre, 2001 krizinden sonra yaşanan aşırı büyümenin sonucunda ortaya çıkan talep artışından kaynaklanmaktadır. İkinci görüşe göre ise yüksek faiz oranları neticesinde aşırı değerlenmiş yerli paranın sonucu ortaya çıkmaktadır. Bütçe açıkları ise genel olarak kamu gelirlerinin kamu harcamalarından daha az olması neticesinde oluşmaktadır.

Bu çerçevede hazırlanan çalışma ile Türkiye’de iç ve dış şokların, ekonomiye etkilerinin; cari açık ve bütçe açıklarını etkileyen değişkenlerin yönü ve boyutunun ekonometrik olarak modellenmesi ve iktisat politikası yapımalarına katkıda bulunmak hedeflenmiştir. Çalışma bu bağlamda; makroekonomik değişkenleri 1998:Q1-2009:Q3 dönemi için Granger nedensellik test sonuçlarını diyagram haline getirerek, değişkenler arası ilişkiler görselleştirilmiştir.

ABSTRACT

In developing countries such as Turkey, long term current account deficits and budget deficits can cause chronic and structural problems in economy. Current account deficits in Turkey are interpreted according to different points of view. According to the first, current account deficits are caused by the increase in demand, in consequence of the overgrowth experienced after the 2001 crisis. The second point of view sees current account deficits as the result of the overvalued domestic currency in

¹ Şeyma Çalışkan Çavdar, Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, İstatistik Bölümü, scavdar@yildiz.edu.tr

² Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, İstatistik Bölümü, fkaraman@yildiz.edu.tr

consequence of high rates of interest. Budget deficits on the other hand generally occur from public revenues being lower than public expenditures.

With the present study prepared in this frame, it was aimed to contribute to economic policy makers in terms of econometrically modeling the direction and magnitude of the variables affecting budget and current deficits and the effects of the internal and external shocks in Turkey on the economy. In this context, in the study macroeconomic variables were displayed in diagrams and the relations between them were visualized by on the basis of the Granger causality test results applied for the period from 1998:Q1 to 2009:Q3.

Anahtar Kelimeler: Bütçe Açıkları, Cari açık, Türkiye ekonomisi, Granger Nedensellik, Durağanlık

Keywords: Budget deficit, current deficit, Turkish economy, Granger causality, stationary

1. GİRİŞ

Türkiye’de ard arda yaşanan ekonomik krizler ve uygulamaya konulan iktisadi politikaların önemli bir kısmını, bütçe açıklarının kontrol altına alınması oluşturmaktadır. Bütçe açıkları; enflasyon, döviz kurları, cari açıklar, kamu harcamaları gibi birçok makro değişken üzerinde negatif etkilere sahiptir. Cari işlemler açığı ise ülke ekonomisinin performansına ilişkin önemli göstergelerden biri olarak değerlendirilmekte, dolayısıyla da iktisadi kararların oluşmasında önemli rol oynamaktadır (Erdoğan ve Bozkurt, 2009:137). Bundan dolayı, hükümetler bütçe açıkları ve cari açıkları sürdürülebilir düzeyde tutmayı iktisadi hedeflerinin başında tutmaktadırlar. Devlet bütçesi sürekli açık verirse; olağanüstü gelir niteliği taşıyan borçlanma, normal gibi algılanmaya başlanır ve bütçe dengesini zora sokar. Çünkü borçlanma kamu giderleri bakımından esnek olmadığı için devletin uluslararası itibarını da zedelemektedir. Bütçe açıklarının finansman kaynaklarından herhangi birisine aşırı ölçüde başvurulması, birçok ekonomik sorunu da beraberinde getirmektedir. Bu bakımdan, bütçe açıklarına kaynak oluşturmak ve bu kaynakların ne ölçüde kullanılacağını saptamak için; ülkenin ekonomik koşulları başta olmak üzere, kurumsal düzenlemelere ve iktisat politikalarına ihtiyaç vardır.

Ekonomik istikrarsızlığın temel nedenlerinden olan bütçe açıkları, gelişmekte olan ülkelere; gelişmiş ülkelere nazaran, yapısal bazı sorunlar nedeniyle kronik hale gelmektedir. Aynı şekilde, bir ülkenin cari işlemler açığının milli gelire oranının %5’ den büyük olması ekonomide risk olarak kabul edilmektedir. Ekonomideki bu durumun ilerleyen dönemlerde aşırı reel döviz kuru aşınmasıyla sonuçlanacağı düşünülmektedir (Freund ve Warnock, 2005: 9-10). Cari açık sorunu ortaya çıkaran ilk sebep, yeni yatırımların yapılması için iç tasarrufların yetersizliğidir. Bununla birlikte, cari açığı artıran diğer bir neden ise; TL’nin aşırı değerlenmesidir.

Keynesyen iktisatçılara göre; bütçe açıkları ve cari açıkların ekonomi üzerindeki etkileri aşağıdaki (1.1)'deki Mundell Fleming eşitlikleriyle açıklanabilir;

$$Y=C +I +G +(X - M) \quad (1.1)$$

Burada, Y Milli geliri, C özel tüketim harcamalarını, I özel yatırım harcamalarını, G hükümet harcamalarını, X ihracatı, S özel kesim tasarruflarını, T vergileri, M ithalatı göstermektedir (Eun ve Resnick, 2004: 73).

Özel kesim tasarrufları S, harcanabilir gelirden tüketim harcamaları çıktıktan sonra kalan kısım, (1.2) nolu eşitlikte görülmektedir.

$$S=(Y-T)-C \quad (1.2)$$

(1.1) ve (1.2) nolu denklemden hareketle;

$$S=C+I+G+X-M-C-T \quad (1.3)$$

(1.3) nolu eşitlik yazılabilir. Tekrar düzenleme yapıldığında;

$$(I-S)+(G-T)=(M-X) \quad (1.4)$$

(1.4) no'lu denklik elde edilebilir.

Ekonomik yapıdaki; ithalat-ihracat, tasarruf-yatırım seviyesi, kamu geliri-kamu harcamaları gibi makroekonomik büyüklüklerin, birbirine eşit oldukları varsayımı altında, (1.4) nolu eşitliğin açık ekonomilerde gerçekleşmesi mümkün değildir (Gartner, 2003: 15).

Mundell-Fleming modeline göre; esnek kur sisteminde, bütçe açıkları faiz oranlarını yükseltir, yükselen faizler ulusal paranın değerini artırdığından ithalatı artırır ihracatıda olumsuz etkiler. Dolayısıyla da cari açık meydana gelir. Cari açık sorunu yaşanmadığında, kamu harcamaları kontrol altında olduğundan dışsal denge ile uyum sağlanabilmektedir. Öte yandan, kamu harcamalarının seviyesinde, ithalat yoğun bir harcama sözkonusu olduğunda, cari açıklar belirgin bir biçimde artış göstermektedir.

Bu çalışmada, bütçe açıkları ve cari açık değişkenlerini ekonomik konjonktür üzerine etkileri araştırmak ve ekonomik çevrimin nasıl olduğunu belirlenmesi hedeflenmektedir. Bu amaçla seçilen değişkenler; dış ticaret haddi (DTH), gayri safi yurt içi hasıla (GSYH), cari açık/GSYH oranı (CAGSYH), bütçe açığı/GSYH oranı (BAGSYH), reel döviz kuru (REDOV), devletin nihai tüketim harcamaları (DHAR) dır. Reel efektif döviz kuru 1995 yılı bazlı reel efektif döviz kuru endeksini temsil etmektedir. GSYH ve devletin nihai tüketim harcamaları değişkenleri ise 1998 bazlı olarak alınmıştır. Değişkenler IFS veri tabanından ve TÜİK'ten derlenmiştir.

Kamu açıklarının olumsuz sonuçları ile ilgili olarak ilk görüşler Domar (1944) ve Sargent ve Wallace (1981) tarafından öne sürülmüştür. Daha sonra , Barsky, Mankiw ve Zeldes (1986), Bernheim (1987), Blanchard ve diğerleri (1990), Blejer, Cheasty (1991), Becker (1997), Romer (2001) kamu açıkları ile ilgili farklı görüşler ortaya atmışlardır.

Bu konuda ilk çalışma, Beveridge ve Nelson (1981) tarafından yapılmıştır. Yapılan çalışmada makroekonomik değişkenlerin konjonktür üzerine etkileri incelenmiştir. Daha sonraki dönemde yapısal VAR modellerini kullanarak; Blanchard ve Quah (1989), Gali (1999), A.Alexius ve Carlsson (2002), Francis , Owyang ve Theodorou (2003) yapılan çalışmalar dikkati çekmektedir. Enders ve Lee (1990)'a göre ABD bütçe açıklarının, kamu harcamalarındaki geçici artışlar, vergi oranlarının yükseltilmesi veya borçlanma yoluyla finansmanı her koşulda cari açığa neden olmaktadır.

Akbostancı ve Tunç (2002)' de, dış ticaret açığı ve bütçe açığı arasında ilişkinin yönüne ilişkin belirsizliğin olduğunu vurgulamıştır. Babaoğlu (2005) ise 1987-2004 dönemi için cari açığın sürdürülebilirliğini "aşırılık kriteri"nin ekonometrik uygulaması ile açıklamaya çalışmış, cari açıkların özellikle kriz döneminden önce sürdürülebilir olduğu savını reddetmektedir. Yılmaz ve Karataş (2009), 2001 krizi sonrasında Türkiye'de cari açığın nedenleri üzerine bir araştırma yapmış, cari işlemler açığının kökeninde özel kesimin negatif tasarruflarının olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Teletar (2011), Türkiye'de cari açığın belirleyicileri üzerine bir çalışma yapmış, cari açık sorununu çözmek için banka kredilerinin parçalara ayrılarak ayrı ayrı değerlendirmesi gerektiğini vurgulamıştır.

2. METODOLOJİ

2.1.Granger Nedensellik Testi

Granger nedensellik testi; bir değişkenin cari değeri ile diğer değişkenin geçmiş değerleri arasındaki ilişkinin derecesini ölçmektedir. Bu test, analiz edilecek olan değişkenin kendi geçmiş değerleri ile diğer değişkenin geçmiş değerleri üzerine regresyon modeli kurularak yapılır. Uygulanan test istatistiği ise bütün katsayıların sıfıra eşitliğini sınavan F testidir ve (2.1)'deki gibi hesaplanır (Işığışık, 1994: 94 ve Granger ve Newbold, 1986: 220);

$$F_{(m;n-m)} = \frac{(ESS_r - ESS_{ur}) / m}{(ESS_{ur}) / n - 2m} \quad (2.1)$$

ESS:Hata kareleri toplamını, ur sınırlandırılmamış modeli, r sınırlandırılmış modeli ifade etmektedir. (2.1)'deki gibi hesaplanan, F istatistiği $(m;n-2m)$ serbestlik derecesi ile α anlamlılık seviyesindeki tablo değerinden büyükse sıfır hipotezi reddedilmektedir, yani ilgili değişken diğer değişkenin granger nedenidir yorumu yapılabilir (Göktaş Yılmaz, 2005: 14 ve Işyar, 1994: 560).

İktisatta ve deneysel araştırmalara dayanmayan verilerle yapılan analizlerde, değişkenler arasındaki ilişkilerin test edilmesi ve değişkenlerin içsel ve dışsal olup olmadığının belirlenmesi gibi kriterler önem taşımaktadır. Değeri model içinde belirlenen değişkenlere içsel değişken, değeri model dışında belirlenen değişkenlere dışsal değişken denilmektedir. Fakat, bazı

iktisadi değişkenler arasındaki ilişkilerde, içsel dışsal ayrımının yapılması güçleşmektedir (Bozkurt, 2007: 92). Granger ve Sims yaptıkları çalışmalarında, değişkenler arası ilişkilerden yola çıkarak nedenselliğin test edilebilir hale gelmesini sağlamışlardır.

3. BULGULAR

Tablo 1: Değişkenlerin Durağanlıklarının İncelenmesi

Değişken	Düzey /Birinci Fark	Augmented Dickey Fuller(ADF) Test İstatistiği		Philips Perron(PP) Test İstatistiği		Sonuç
		Sabit	Sabit+Trend	Sabit	Sabit+Trend	
BAGSYH	Düzey	-2.165496(1) **	-4.318237(0)	-3.199001(2)**	-4.318237(0)	I(1)
	Birinci Fark	-10.14430(0)	-10.03485(0)	-24.04263(4)	-25.47381(4)	
CAGSYH	Düzey	-2.624132(4) **	-2.849721(4)	-3.402881(4)**	-4.414059(4)	I(1)
	Birinci Fark	-7.749827(2)	-7.843725(2)	-13.23912(20)	-13.69858(19)	
REDOV	Düzey	-1.791067(0) **	-3.709965(1)**	-1.653600(1)**	-3.709026(1)**	I(1)
	Birinci Fark	-8.397049(0)	-8.300589(0)	-10.40957(8)	-10.25542(8)	
GSYH	Düzey	-1.393039(4) **	-2.250515(4)**	-2.337873(4)**	-4.681951(23)	I(1)
	Birinci Fark	-8.571562(2)	-8.461079(2)	-11.90159(11)	-11.97236(11)	
DTH	Düzey	-1.783379(0) **	-2.743698(0)**	-1.653600(1)**	-3.709026(1)**	I(1)
	Birinci Fark	-5.265284(1)	-5.430833(1)	-5.019834(11)	-6.634214(19)	
DHAR	Düzey	-0.730181(3) **	-1.170687(3)**	-5.625133(2)**	-10.98863(18)	I(1)
	Birinci Fark	-37.66358(2)	-37.73546(2)	-31.41569(10)	-30.66280(10)	

Not:ADF testinde parantez içindeki değerler, Schwarz Bilgi Kriterine göre seçilen gecikme uzunluklarıdır.PP testinde optimal gecikme uzunluğu, Bartlett kernel(default) spectral estimation yöntemi ve Newey-West Bandwidth(automatic selection) kriterlerinden yararlanılmıştır. ** işareti, %1 ve %5 düzeyinde H_0 hipotezinin kabulünü ifade etmektedir.

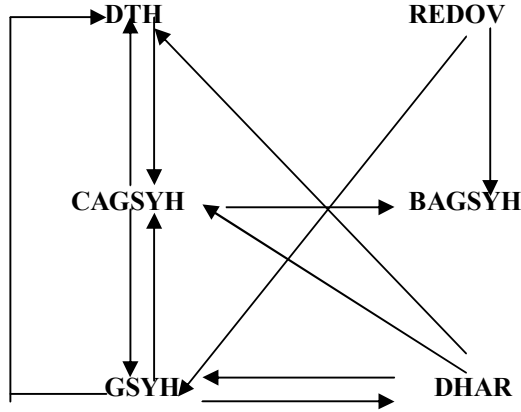
Tablo.1, ADF ve PP birim kök test sonuçlarını göstermektedir. ADF ve PP testi sonuçlarına göre, BAGSYH, CAGSYH, DTH, DHAR REDOV ve GSYH değişkenleri, birinci farkları alındığında durağan hale geldikleri için bütünleşme derecesi $I(1)$ bulunmuştur. Tablo.2’ de ise 4 gecikme için Granger nedensellik bulguları verilmiştir. Test sonuçlarına göre verilen kararlar %5 anlamlılık düzeyinde p(olasılık) değerlerinin karşılaştırılmasıyla elde edilmiştir.

Tablo 2: Dört Gecikme İçin Nedensellik

Nedenselliğin Yönü	F değeri	Olasılık(p)	Karar
$BAGSYH \Rightarrow CAGSYH$	0.75443	0.5621*	Reddetmeyin
$CAGSYH \Rightarrow BAGSYH$	5.09679	0.0025	Reddedin
$GSYH \Rightarrow CAGSYH$	11.8508	4.E-06	Reddedin
$CAGSYH \Rightarrow GSYH$	7.83949	0.0001	Reddedin
$DHAR \Rightarrow CAGSYH$	10.9685	8.E-06	Reddedin
$CAGSYH \Rightarrow DHAR$	0.75763	0.5601*	Reddetmeyin
$DTH \Rightarrow CAGSYH$	3.95539	0.0097	Reddedin
$CAGSYH \Rightarrow DTH$	3.50280	0.0169	Reddedin
$REDOV \Rightarrow CAGSYH$	2.31503	0.0773*	Reddetmeyin
$CAGSYH \Rightarrow REDOV$	0.53749	0.7091*	Reddetmeyin
$GSYH \Rightarrow BAGSYH$	2.46823	0.0633*	Reddetmeyin
$BAGSYH \Rightarrow GSYH$	1.25201	0.3078*	Reddetmeyin
$DHAR \Rightarrow BAGSYH$	0.95043	0.4471*	Reddetmeyin
$BAGSYH \Rightarrow DHAR$	0.94489	0.4500*	Reddetmeyin
$DTH \Rightarrow BAGSYH$	0.43526	0.7822*	Reddetmeyin
$BAGSYH \Rightarrow DTH$	0.08588	0.9862*	Reddetmeyin
$REDOV \Rightarrow BAGSYH$	6.12638	0.0008	Reddedin
$BAGSYH \Rightarrow REDOV$	1.64932	0.1846*	Reddetmeyin
$DHAR \Rightarrow GSYH$	10.6053	1.E-05	Reddedin
$GSYH \Rightarrow DHAR$	3.86575	0.0108	Reddedin
$DTH \Rightarrow GSYH$	0.92399	0.4614*	Reddetmeyin
$GSYH \Rightarrow DTH$	7.46788	0.0002	Reddedin
$REDOV \Rightarrow GSYH$	2.84570	0.0388	Reddedin
$GSYH \Rightarrow REDOV$	1.21460	0.3227*	Reddetmeyin
$DTH \Rightarrow DHAR$	0.44337	0.7764*	Reddetmeyin
$DHAR \Rightarrow DTH$	4.68854	0.0040	Reddedin
$REDOV \Rightarrow DHAR$	0.84320	0.5076*	Reddetmeyin
$DHAR \Rightarrow REDOV$	0.74912	0.5655*	Reddetmeyin
$REDOV \Rightarrow DTH$	0.94160	0.4518*	Reddetmeyin
$DTH \Rightarrow REDOV$	0.50191	0.7345*	Reddetmeyin

*ile gösterilen değerler, ilgili hipotezin kabulünü ifade etmektedir.

Şekil 1: Dört Gecikme İçin Granger Nedensellik Testi Sonuçlarına Göre Değişkenler Arasındaki Nedenselliğin Yönleri

Değişkenlerin 4 gecikme için, nedensellik testi sonuçlarına göre; Şekil.1'teki tablo çıkarılmıştır. Buna göre; cari açıklar bütçe açıklarını tek yönlü nedensellik ilişkisi mevcuttur. Yani "cari açıklar, bütçe açıklarının Granger nedeni değildir" sıfır hipotezi %5 anlamlılık düzeyinde reddedilir. ($CAGSYH \Rightarrow BAGSYH$)

Reel efektif döviz kuru ile cari açıklar arasındaki ilişki ekonomik açıdan şu şekilde değerlendirilebilir. Reel efektif döviz kurunun artışı yani TL'nin değer kazanması cari açıkları olumsuz etkileyerek açıkları artırmaktadır. Bu durum Türkiye açısından şu şekilde değerlendirilebilir: değerli bir milli para TL olarak, ihracatı nisbi olarak pahalılaştırırken, ithalatı ise görece olarak ucuzlatır. Bundan dolayı uzun dönemde yurt içi üretim, uluslararası rekabet gücünü azaltır. TL'nin değer kaybı durumunda ise, ithalat pahalı hale gelir ihracat ucuzlar. Böylece, dış ticaret dengesi pozitif yönde etkilenir.

Dış ticaret haddi ve cari açıklar arasında, GSYH ile devlet harcamaları arasında cari açıklar ve GSYH arasında çift yönlü ilişkiler dikkati çekmektedir. Ülkenin dış ticaret haddinde meydana gelen iyileşmenin ülkenin dış ticaretinde yüksek paya sahip olan ülkelerin büyüme oranı artışının etkisiyle cari dengeyi pozitif yönde etkilemesi beklenir. Bununla birlikte ülkenin milli parasının değerlenmesi ise cari dengeyi negatif yönde etkilemektedir. Eğer ülke cari açık veriyorsa açığın artmasına neden olmaktadır.

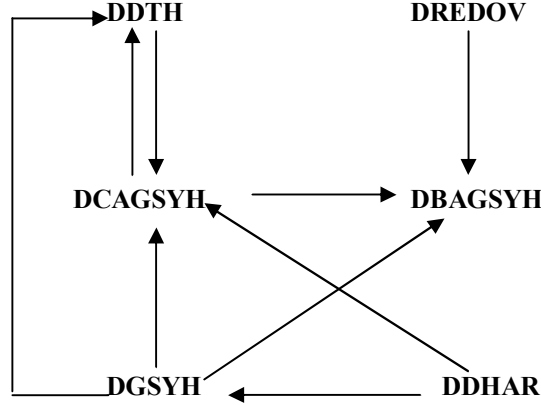
Şekil 1'e bakıldığında, devletin nihai tüketim harcamalarının, cari açıkları etkilediği açıkça görülmektedir. ($DHAR \Rightarrow CAGSYH$). Kamu harcamalarındaki artış, enflasyonu yükselterek ticarete konu olan malların rekabet gücünü azaltmak yoluyla cari açıkları artırmaktadır. Bununla birlikte devletin nihai tüketim harcamaları GSYH ve dış ticaret hadlerinin de nedenini teşkil etmektedir. ($DHAR \Rightarrow GSYH, DTH$). Yani, kamu harcamalarında meydana gelen bir artış, milli gelirde yükselişe neden

olmaktadır. Aynı şekilde; reel döviz kuru, bütçe açıkları ve GSYH değişkeninin nedenini oluşturmaktadır. ($REDOV \Rightarrow BAGSYH, GSYH$).

Tablo 4: Durağanlaştırılan Değişkenler İçin Granger Nedensellik (4 Gecikme)

Nedenselliğin Yönü	F değeri	Olasılık	Karar
$DBAGSYH \Rightarrow DCAGSYH$	1.25354	0.3071*	Reddetmeyin
$DCAGSYH \Rightarrow DBAGSYH$	3.41571	0.0192	Reddedin
$DGSYH \Rightarrow DCAGSYH$	5.60412	0.0015	Reddedin
$DCAGSYH \Rightarrow DGSYH$	2.35729	0.0738*	Reddetmeyin
$DDHAR \Rightarrow DCAGSYH$	5.76682	0.0012	Reddedin
$DCAGSYH \Rightarrow DDHAR$	0.66021	0.6240*	Reddetmeyin
$DDTH \Rightarrow DCAGSYH$	2.71979	0.0462	Reddedin
$DCAGSYH \Rightarrow DDTH$	3.63547	0.0146	Reddedin
$DREDOV \Rightarrow DCAGSYH$	2.08963	0.1045*	Reddetmeyin
$DCAGSYH \Rightarrow DREDOV$	0.58372	0.6766*	Reddetmeyin
$DGSYH \Rightarrow DBAGSYH$	2.85835	0.0387	Reddedin
$DBAGSYH \Rightarrow DGSYH$	2.13024	0.0991*	Reddetmeyin
$DDHAR \Rightarrow DBAGSYH$	0.65214	0.6295*	Reddetmeyin
$DBAGSYH \Rightarrow DDHAR$	0.29452	0.8794*	Reddetmeyin
$DDTH \Rightarrow DBAGSYH$	0.32901	0.8565*	Reddetmeyin
$DBAGSYH \Rightarrow DDTH$	0.16361	0.9553*	Reddetmeyin
$DREDOV \Rightarrow DBAGSYH$	4.01325	0.0092	Reddedin
$DBAGSYH \Rightarrow DREDOV$	1.07196	0.3860*	Reddetmeyin
$DDHAR \Rightarrow DGSYH$	3.04616	0.0305	Reddedin
$DGSYH \Rightarrow DDHAR$	1.70265	0.1729*	Reddetmeyin
$DDTH \Rightarrow DGSYH$	0.52243	0.7199*	Reddetmeyin
$DGSYH \Rightarrow DDTH$	5.41172	0.0018	Reddedin
$DREDOV \Rightarrow DGSYH$	2.13448	0.0986*	Reddetmeyin
$DGSYH \Rightarrow DREDOV$	0.62973	0.6447*	Reddetmeyin
$DDTH \Rightarrow DDHAR$	0.31151	0.8682*	Reddetmeyin
$DDHAR \Rightarrow DDTH$	5.18060	0.0024	Reddetmeyin
$DREDOV \Rightarrow DDHAR$	1.68827	0.1762*	Reddetmeyin
$DDHAR \Rightarrow DREDOV$	0.48578	0.7460*	Reddetmeyin
$DREDOV \Rightarrow DDTH$	0.58999	0.6722*	Reddetmeyin
$DDTH \Rightarrow DREDOV$	0.17053	0.9519*	Reddetmeyin

Şekil 2: Durağanlaştırılan Değişkenler için Granger Nedensellik Testi Sonuçlarına Göre Değişkenler Arasındaki Nedenselliğin Yönleri

Durağanlaştırılan değişkenler için granger nedensellik testi sonuçları da, daha önceki birim kök içeren durumlarıyla birkaç ilişki hariç aynı sonucu verdiği dikkat çekmektedir.

3. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Türkiye’de cari açıklar ve bütçe açıkları ile ilgili temel sorun açıkların ne seviyede olduğundan çok, bu açıkların ekonomideki yansımalarıdır. Kısa vadeli sermaye girişleriyle finanse edilen cari açığın büyüklüğü tek başına sorun teşkil etmemektedir. Asıl sorun bu açığın sürdürülebilirliğidir. Bütçe açıkları ise iyi bir bütçe yönetimi, kamu finansman açıklarını kapatmanın yanında, birçok iktisat politikasının uygulanmasını gerektiren fonksiyonları da içermektedir.

2001 yılından bugüne kadar geçen süreçte, Türkiye ekonomisinde makroekonomik değişkenlerde özellikle de bütçe dengesinde önemli iyileşmeler sağlanmıştır. Burada önemli olan nokta; Türkiye ekonomisinde hangi makroekonomik değişkenlerin daha çok etkileneceğini tespit etmektir.

Bu çerçevede elde edilen sayısal bulgulara göre, cari açık ve dış ticaret haddi değişkenleri arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi mevcuttur. İhracat fiyatlarının ithalat fiyatlarına oranı anlamına gelen dış ticaret haddinde meydana gelen bir artışın cari açıklar üzerinde pozitif etki yapması beklenir. Bu söz konusu etki ise çift yönlüdür. Devletin nihai tüketim harcamaları ise GSYH’nin ve cari açıkların nedenini oluşturmaktadır. Yani, GSYH’nin harcamalar yönünden en büyük bileşenini oluşturan nihai tüketim harcamalarının artmasının GSYH’ yı da artış yönünde etkilemesi beklenir. Elde edilen diğer sonuçlardan da, reel döviz kurunun bütçe açığını, cari açıkların bütçe açıklarını, GSYH’nın ise dış ticaret hadlerini doğrudan etkilediği görülmektedir. Genel olarak, yurt içi finansal piyasalarda yaşanan sorunlar, para ve döviz krizlerine yol açarak ödemeler bilançosunda

bozulmaya neden olmaktadır. Türkiye’de söz konusu dönemde GSYH artışı sıcak para eksenli dış kaynak girişi ile gerçekleştiği için GSYH artışı ile dış ticaretin büyümesi arasında paralellik olduğu söylenebilir. Ayrıca kamu harcamalarının kamu gelirlerine oranla daha hızlı artması, diğer bir ifadeyle bütçe dengesinde oluşabilecek herhangi bir bozulma özellikle uzun dönemde cari dengeyi negatif yönde etkileyecektir.

Devlet harcamalarının ve GSYH artışının cari açıkları oluşturduğu konusu literatürü destekler niteliktedir. Çünkü Keynesyen görüşe göre, sermaye hareketliliği ve esnek döviz kurunun geçerli olduğu bir ekonomide kamu harcamalarının artması ulusal tasarrufları azaltacak, ulusal tasarrufların azalması ise faiz oranlarında artışa neden olacaktır. Faiz oranlarındaki artış ise dış yatırımları uyatarak ulusal paranın değer kazanmasına yol açacaktır. Ulusal paranın değer kazanması ise cari işlem dengesini negatif etkileyerek dış ticaret açığı oluşturacaktır.

KAYNAKÇA

1. AKBOSTANCI, Elif ve Gül İpek Tunç, (2002), “Turkish Twin Deficits: An Error Correction Model of Trade Balance”, METU-ERC *Working Papers in Economics*, 01/06.
2. ALEXİUS Annika ve Mikael Carlsson, (2002), “Measures of Technology and the Business Cycle”, *National Bureau of Economic Research, Newyork*, Working Paper:5856, Mayıs .
3. BARSKY, Robert B., Gregory Mankiw, Stephen P. Zeldes, (1986), “Ricardian Consumers With Keynesian Propensities”, *American Economic Review*, Vol: 76(4), September, s.676- 691.
4. BABAÖĞLU, Barış, (2005), Türkiye’de Cari İşlemler Dengesi Sürdürülebilirliği, *T.C Merkez Bankası Uzmanlık Yeterlilik Tezi*, Ankara.
5. BECKER, Torbjörn, (1997), “An Investigation of Ricardian Equivalence in A Common Trends Model”, *Journal of Monetary Economics*, Vol: 39, s.405-431.
6. BEVERİDGE Stephen. ve Charles Nelson, (1981), “A New Approach to Decomposition of Economic Time series into Permanent and Transitory Components with Particular Attention to Measurement of the Business Cycle”, *Journal of Monetary Economics*.
7. BERNHEIM, B.Douglas, (1987), “Ricardian Equivalence: An evaluationof Theory and Evidence”, *NBER Macroeconomics Annual* 2,s.263-304.
8. BLANCHARD, Olivier, Robert Chouroqui, John P. Hagemann, Nicola Sartor., (1990), “The Sustainability of Fiscal Policy: New Answers to an Old Question, *OECD Economic Studies*, No: 15, Autumn, s. 10.

9. BLANCHARD, Oliver J. ve Danny Quah, (1989), “The Dynamic Effects of Aggregate Demand and Supply Disturbances”, *American Economic Review*, Vol. 79 No.4, Eylül.
10. BLEJER, Mario ve Adrienne Cheasty, (1991), “The Measurement of Fiscal Deficits: Analytical and Methodological Issues”, *Journal of Economic Literature*, December, s.1657.
11. BOZKURT, Hilal, (2007), *Zaman Serileri Analizi*, Ekin Kitabevi, s.92
12. DOMAR, Evsey D.,(1944), “The Burden of Debt and National Income”, *American Economic Review*, 34, s. 798-827.
13. ENDERS, Walter. ve Lee B.Soo, (1990), “Current Account and Budget Deficits: Twins or Distant Cousins? ”, *Review of Economics and Statistics*, 72/3, s.373-381.
14. ERDOĞAN, Seyfettin ve Hilal Bozkurt, (2009), “Türkiye’de Cari Açığın Belirleyicileri: M-GARCH Modelleri İle Bir İnceleme ”, *Maliye Finans Yazıları*, 23-84, s.135-182.
15. EUN, Cheol S. ve Bruce G Resnick, (2004) ,*International Financial Management*, McGraw Hill. ABD, s.73.
16. FRANCİS, Neville. R., Michael T. Owyang ve Athena T. Theodorou, (2003), “The Use of Long-Run Restrictions for the Identification of Technology Shocks” , *Federal Reserve Bank of St.Louis Review*, Volume 85, Number 6.
17. FREUND, Caroline ve Frank Warnock, (2005), “Current Account Deficit in Industrial Countries: The Bigger They Are, The Harder They Fall?”, *NBER Working Paper Series*, in R. Clarida (ed) *G7 Current Account Imbalances: Sustainability and Adjustment*. University of Chicago Press,s 133-162.
18. <http://www.nber.org/chapters/c0130> (erişim:11.11.2011)
19. GARTNER, Manfred, (2003), *Macro Economics*, Prentice Hall, A.B.D., s.15.
20. GALİ, Jordi , (1999), “Technology, Employment and the Business Cycle: Do Technology Shocks Explain Aggregate Fluctuations? ” , *American Economic Review*,Vol. 89 No.1, Mart.
21. GRANGER, Clive W.J., Paul Newbold, (1986), *Forecasting Economic Time Series,Economic Theory,Econometrics and Mathematical Economics*, New York, Harcourt Brace Jovanovich, Secon Edition, 1986.
22. GÖKTAŞ YILMAZ, Özlem, (2005), “Türkiye Ekonomisinde Büyüme ile İşsizlik Oranları Arasındaki Nedensellik İlişkisi ”, *İ.İ.B.F. Ekonometri ve İstatistik Dergisi*, Sayı:2,s.14 (<http://eidergisi.istanbul.edu.tr/sayı2/ueis2m4.pdf>) (Erişim:12.12.2011)

23. IŞIĞIÇOK, Erkan, (1994), *Zaman Serilerinde Nedensellik Çözümlemesi*, Uludağ Üniversitesi Basımevi, Bursa.
24. İŞYAR, Yüksel,(1994), *Ekonometrik Modeller*, Bursa:1994,s.560-561.
25. ROMER, David, (2001), *Advanced Macro Economics*, Mc GrawHill, s. 532.
26. SARGENT, Thomas ve Neil Wallace, (1981), “ Some Unpleasant Monetarist Arithmetic”, *Federal Reserv of Minneapolis Quarterly Review*, s. 1-17.
27. TELATAR, Erdinç, (2011), “ Türkiye’de Cari Açık Belirleyicileri ve Cari Açık- Krediler İlişkisi”, *Bankacılar Dergisi*, Sayı:78, s.22-34.
28. YILMAZ, Ahmet, Togan Karataş, (2009), “Türkiye Ekonomisinde 2001 Yılı Sonrası Süreçte Cari İşlemler Açığının Nedenleri Üzerine Bir İnceleme”, *Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F.Dergisi*, Cilt:XXVII, Sayı:II,ss.69-96. http://iibf.marmara.edu.tr/dosya/fakulte/iibfdergi_2009_2/a.yilmaz-t.karatas.pdf (Erişim:09.12.2011).